

OTÁZKA EUTANÁZIE Z POHLEDU JUDIKATURY EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

JUDr. Soňa Matochová

Ústavní soud ČR, Brno

V článku je podrobně komentováno rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Pretty vs Spojené království*, které se zabývá otázkou eutanázie. Jedná se o rozhodnutí zcela zásadního významu, tzv. pilotní rozhodnutí, jež dosud nevešlo dostatečně ve známost. Obsahuje argumentaci vztahující se k právu na život, které je zakotveno v Úmluvě o lidských právech a základních svobodách a je závazné pro legislativu členských zemí, jimiž jsou prakticky všechny evropské státy. Problematika eutanázie je navíc zasazena do širšího kontextu. V úvodní části článku je zmíněna celá řada aspektů, které ovlivňují přístup k eutanázii, která je nejen jedním z nejzávažnějších témat lékařské etiky, ale také vztahu současného člověka k „bytí“ vůbec.

Zdravot. právo v praxi; 2006; 2: 24–28

Uvedení do problematiky

Jedním z nejzávažnějších témat v oblasti lékařské etiky je nepochybně otázka eutanázie. Rozumí se jí soucitem motivované ukončení života jinou osobou v závěrečné fázi neléčitelného terminálního onemocnění provázeného zpravidla fyzickým a psychickým utrpením, pocity bezmoci a odkázaností na pomoc druhých¹. Je obecně známo, že eutanázie je **komplexní otázkou** a souvisí s řadou faktorů, jejichž podíl na konečném postoji k eutanázii lze obtížně zhodnotit. V literatuře se uvádí, že tato otázka souvisí zejména s pokrokem medicíny, který sice umožnil prodloužení života a zvýšil jeho kvalitu, ale zároveň v řadě případech prodloužil umírání a oddálil přirozenou smrt, čímž přinesl řadu nových etických otázek. Přístupují však i další důvody, jejichž příčiny lze hledat v novodobém vývoji společnosti². Jedná se o tzv. vytěšňování smrti za nemocniční plentu jako projev odmítání smrti jako přirozené součásti života. Někdy se též hovoří o odmítání „žítve nehodného žítí“. Psychologická literatura, byť takových titulů je poskrovnu³, se věnuje otázce odmítání utrpení, případně odmítání smyslu duchovního vývoje v závěrečné fázi života, což je kladeno do souvislosti se ztrátou smyslu života, transcendence a víry. Se změnou rodinných vztahů a se skutečností, že již není vnímáno výlučně jako povinnost rodiny postarat se o rodinné příslušníky, ale rovněž s náročností lékařské péče při terminálním onemocnění, souvisí neschopnost či nemožnost doprovodit blízké osoby při umírání. Absence této zkušenosti se potom promítá i do postoje dalších generací. Rovněž nelze odhlédnout od subjektivních psychických důvodů, kterými jsou strach z bolesti a utrpení, obavy ze ztráty lidské důstojnosti, autonomie a kontroly situace, ale např. i snaha nebýt nikomu na obtíž.

Je třeba uvést, že **názory a postoje k eutanázii nelze považovat za neměnné**, neboť odráží vývoj lidských práv a chápání důstojnosti člověka⁴. Značný tlak na změnu legislativní úpravy vyvíjejí v některých zemích hnutí za eutanázii⁵, která vycházejí ze sub-

jektivně chápáné svobody rozhodovat o vlastním životě. Pokud jde o veřejnost, dostupné statistiky vypovídají o velmi vysoké podpoře eutanázie⁶. Společnost sice problematiku eutanázie reflektuje jako závažnou, nicméně odbornou ani laickou veřejností není u nás vyvíjen tlak na přijetí opatření odpovídajících současnému poznání o potřebách umírajících včetně potřeb spirituálních. Zde mám na mysli poznatky o alternativním přístupu k řešení eutanázie v podobě **paliativní péče**⁷, myšlenku vzniku center paliativní péče či zavedení pravidelné péče pastoračních asistentů v nemocnicích⁸. Převládající orientace současné společnosti na materiální hodnoty totiž umožňuje jednotlivci vyhnout se závažným otázkám souvisejícím s koncem života alespoň až do chvíle, než je s nimi osobně konfrontován.

Intenzivnější diskuse o eutanázii zpravidla vznikají pouze v návaznosti na připravovanou legislativní úpravu, jak o tom svědčí i nedávná diskuse v ČR ohledně trestní sazby u asistované sebevraždy⁹. Ovšem nepoměrně častěji než odborné diskuse o eutanázii se ve sdělovacích prostředcích objevují zprávy o konkrétních případech, které emočně velmi silně působí na veřejné mínění (viz např. nedávné mediální drama Američanky Terri Schiavo)¹⁰. Tyto zprávy jistě mohou vést i k obecnému zamyšlení nad otázkou eutanázie, ale celkově je jejich vliv problematický, protože spíše vzbuzují strach a obavy, než aby přispívaly k vyjasnění problému, pozitivním změnám a řešení. Zastánci či odpůrci eutanázie se zpravidla pouze utvrdí ve svých postojích, aniž by otázce věnovali hlubší pozornost.

Při jakýchkoliv úvahách o otázce eutanázie je tedy nutné zdůraznit, že existuje velké množství faktorů, které působí na jednotlivce a určují jeho konečný přístup k eutanázii, byť často nejsou jednotlivcem vědomě reflektovány.

Právo jako normativní systém

Otázkou práva na život a související eutanázií se **především zabývají** jednotlivé normativní systé-

my, tj. etika, morálka, právo, náboženství; ty nejsou izolované a vzájemně na sebe působí. Především je třeba zdůraznit, že etické zásady by měly být podkladem, na němž je zákon stavěn. Etika neboli mravnost by neměla být v rozporu s právem. Různé filozofické směry, ze kterých vychází etické postoje, často neobsahují přímo názor na eutanázii, ale formulují určitá východiska či principy, které posléze tento názor určují. Tak např. člověk liberální orientace bude upřednostňovat svobodu rozhodovat o svém životě, zatímco člověk konzervativního zaměření bude preferovat život jako hodnotu. Postoj věřících lidí je ovlivněn křesťanskou etikou. V této souvislosti lze uvést, že katolická církev formuluje nejednoznačnější názor na otázku eutanázie¹¹.

Jedním z výše uvedených normativních systémů je i **právo**. Právo je společenský normativní systém, jehož normy jsou vynutitelné státní mocí. Oproti jiným normativním systémům se vyznačuje tím, že jednak jednoznačně formuluje pravidla chování a dále, že za porušení pravidel stanoví sankce. Pokud nás zajímá otázka eutanázie, tedy asistované sebevraždy, její právní úpravu najdeme především v *trestních kodexech* jednotlivých států. Pravidlem je, že asistovaná sebevražda není dovolena. Odlišná situace je pouze v Holandsku, Belgii, Oregonu (USA), případně v letech 1996–1997 v severní Austrálii, kde při splnění přesných podmínek stanovených zákonem nebo etickým kodexem, může dojít k provedení eutanázie. Jak ovšem dokazují praktické skutečnosti, v těchto zemích se uplatňuje tzv. pravidlo kluzkého svahu (*slippery slope*) a dochází k nárůstu v počtu případů eutanázie¹².

S otázkou eutanázie souvisí i některá ze základních lidských práv upravených v *ústavách či kodexech základních lidských práv*. Zpravidla je chráněno právo na život, právo na sebeurčení a lidskou důstojnost. V ČR jsou tato práva upravena v Listině základních práv a svobod (právo na život v čl. 6 a právo na lidskou důstojnost v čl. 10 Listiny).

Právo na život je zakotveno rovněž v mezinárodních úmlouvách, především ve Všeobecné deklaraci o lidských právech (schválena 10. 12. 1948) a v Úmluvě o lidských právech a základních svobodách Rady Evropy (publikována ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb., dále jen Úmluva). Tato, pro sledovanou problematiku klíčová mezinárodní Úmluva, je závazná pro ČR ve smyslu čl. 10 Ústavy, který stanoví, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal souhlas parlament a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Mezinárodní úmluvy mají tedy přednost před úpravou vnitrostátního právního řádu. Pokud jde o Evropský soud o lidská práva (dále jen ESLP), ten je soudním orgánem Rady Evropy a dohlíží nad prováděním Úmluvy. Jeho rozhodnutí jsou pro členské státy závazná. Rada Evropy rovněž přijímá významná doporučení právě k otázkám, které jsou předmětem tohoto článku¹³.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

V této souvislosti lze poukázat na to, že významný příspěvek k otázce eutanázie lze nalézt právě v judikatuře ESLP. Přestože již uplynuly tři roky od vydání rozhodnutí **Pretty vs Spojené království**, je toto rozhodnutí stále aktuální pro svou obecnou platnost a zasluhuje si podrobný komentář. Obsahuje totiž velmi závažnou argumentaci k jednotlivým článkům Úmluvy, které jsou klíčové ve vztahu k eutanázii. Podstatné je zejména to, že ESLP se v tomto případě nevyhnul posouzení, jak to již několikrát v minulosti učinil, ale naopak řekl, že rozhodnutí vyvolává závažné právní otázky, o nichž lze rozhodnout až po meritorním posouzení. I když se jedná o výklad ustanovení Úmluvy, má význam i pro vnitrostátní právní řád, protože identická znění článků upravujících základní práva nalezneme v jednotlivých evropských právních řádech. Vzhledem k tomu, že všechny evropské státy jsou signatáři Úmluvy a je pro ně závazná judikatura ESLP, je přirozené, že musí vzít do úvahy i toto rozhodnutí. Rozhodnutí používá vysoce formálněprávní argumentaci, i když na několika místech je zdůrazněn respekt k prožívanému utrpení. Odpovídá na několik zásadních otázek: zda právo na život zahrnuje právo na smrt, zda se může jednat o mučení, případně o zasahování do práva na respektování soukromého a rodinného života či do práva na svobodu myšlení, pokud stát nepřijme zákony, které umožňují asistovanou sebevraždu. V tomto směru má výše uváděné rozhodnutí nesmírný význam do budoucna pro veškerou připravovanou legislativu týkající se otázky eutanázie.

Rozhodnutí Pretty vs Spojené království Skutková fakta případu

Paní Diane Pretty byla ve 43 letech postižena nemocí motorických neuronů, což je progresivní neurodegenerativní onemocnění motorických buněk v centrálním nervovém systému spojené s postupným ochabováním svalů ovládaných vůlí. Výsledkem onemocnění je značná slabost horních a dolních končetin svalů uplatňujících se při kontrole dýchání. Žádná léčba není schopna rozvoji onemocnění zabránit. Ke smrti obvykle dochází v důsledku slabosti dýchacích svalů a svalů kontrolujících mluvení a polykání, což vede k nedostatečnosti dýchání a pneumonii. V době projednávání případu ESLP bylo onemocnění již v pokročilém stadiu. Stěžovatelka byla v podstatě ochrnutá od krku dolů, nemohla prakticky vůbec srozumitelně mluvit a byla vyživována hadičkou. Odhad délky se počítal pouze v týdnech či měsících, avšak její intelekt a schopnost rozhodování byly nedotčeny. Je známo, že konečné fáze nemoci jsou značně vyčerpávající a doprovázené ztrátou důstojnosti. Jelikož stěžovatelka pociťovala strach a úzkost z utrpení a nedůstojnosti v průběhu nemoci, naléhavě si přála mít možnost kontrolovat, jak a kdy zemře, a tak být utrpení a nedůstojnosti ušetřena.

Podle anglického práva sice není spáchání sebevraždy trestným činem, avšak stěžovatelka v důsledku své nemoci nemohla tento krok učinit bez cizí pomoci, přičemž pomoci jinému ve spáchání sebevraždy je trestným činem podle zákona o sebevraždě. Aby stěžovatelka mohla sebevraždu spáchat s pomocí svého manžela, obrátil se její advokát dopisem ze dne 27. 2. 2001 na úřad pro veřejné trestní stíhání (dále jej označuji jako prokuraturu) s žádostí o záruku, že manžela stěžovatelky nebude stíhat, pokud jí bude nápomocen při spáchání sebevraždy v souladu s jejím přáním. Tento orgán takovou záruku odmítl dát (takovou pravomoc mu ani zákon nedává). Stěžovatelka posléze požádala 20. 8. 2001 místně příslušný soud, aby buď rozhodl o přezkoumání tohoto rozhodnutí, nebo vydal prohlášení, že § 2 zákona o sebevraždě je neslučitelný s čl. 2, 3, 8, 9 a 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva). Následně podala stěžovatelka obdobné odvolání Sněmovně lordů. Oba tyto orgány její žádost zamítly.

Stěžovatelka využila i poslední možnost přezkumu a obrátila se 21. 12. 2001 na Evropský soud pro lidská práva. Ve své stížnosti tvrdila, že odmítnutí prokuratury poskytnout imunitu jejímu manželovi v případě napomáhání sebevraždě, jakož i zákaz asistované sebevraždy vnitrostátním právem, porušují její práva přiznaná články 2, 3, 8, 9 a 14 Úmluvy. Veřejné jednání se konalo dne 19. 3. 2002 a paní Pretty se jej osobně účastnila. Dne 29. dubna 2002 vyhlásil ESLP rozsudek ve věci 2346/02¹⁴, který posoudil soulad s výše uvedenými články Úmluvy.

Posouzení jednotlivých článků Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

K čl. 2 Úmluvy

„Právo každého na život je chráněno zákonem.“

Stěžovatelka tvrdila, že povolení asistované sebevraždy není v rozporu s čl. 2 Úmluvy a domnívala se, že čl. 2 chrání nejen právo na život, ale též právo zvolit si, zda člověk chce žít i nadále.

ESLP poukázal na výsadní postavení čl. 2 jako jednoho z nejzákladnějších ustanovení Úmluvy, bez něhož by užívání kteréhokoliv z jiných práv a svobod zaručených Úmluvou bylo iluzorní. Čl. 2 definuje omezené okolnosti, za nichž může být zbavení života ospravedlněno, přičemž ESLP přísně kontroluje, když se žalované vlády dovolávají výjimek. Čl. 2 odst. 1 první věta přikazuje státu nejen, aby se zdržel úmyslného a nezákonného usmrcení, ale také, aby přijal vhodné opatření k ochraně života těch, kdo podléhají jeho jurisdikci. Evropský soud zdůraznil, že ve všech věcech, jimiž se zabýval, konzistentně zdůrazňoval povinnost státu chránit život. Není přesvědčen o tom, že „právo na život“ zaručené v čl. 2 může být interpretováno tak, že zahrnuje i negativní aspekt. V této souvislosti ESLP poukázal na to, že články Úmluvy jsou koncipovány různým způsobem – tak např. v kontextu čl. 11 Úmluvy bylo shledáno, že svoboda sdružování zahrnuje nejen právo vstupovat do sdružení, ale také korespondující právo nebýt nucen do nich vstupovat, přičemž pojem svobody implikuje jistou míru volby, pokud jde o její výkon. Naproti tomu čl. 2 Úmluvy je formulován jiným způsobem. Nemá žádný vztah k otázkám týkajícím se kvality života nebo toho, jak se člověk rozhodne naložit se svým životem. Čl. 2 nemůže být, aniž by bylo překrouceno jeho znění, interpretován tak, že uděluje diametrálně odlišné právo, totiž právo zemřít, ani nemůže vytvořit právo na sebeurčení v tom smyslu, že by jednotlivci uděloval právo zvolit si smrt spíše než život. Proto se ESLP domnívá, že z čl. 2 nelze dovodit právo na smrt, ať z rukou třetí osoby, nebo s asistencí veřejného orgánu. Toto stanovisko je v souladu s Doporučením č. 1418 (1999) Parlamentního shromáždění Rady Evropy o ochraně práv a důstojnosti nevyléčitelně nemocných a umírajících („Charta umírajících“).

K tvrzení stěžovatelky, že pokud by Úmluva neměla přiznávat právo na smrt, znamenalo by to, že země, které umožňují asistovanou sebevraždu, Úmluvu porušují, ESLP uvedl, že jeho úkol v tomto případě nespočívá v tom, aby se pokusil rozhodnout, zda stav práva v některé zemi porušuje povinnost chránit právo na život. Rozsah, v němž stát dovoluje nebo se snaží předpisy upravit možnost pro sebeubližení u jednotlivců nacházejících se na svobodě, ať vlastní rukou či rukou jiné osoby, může vyvolat otázku stavící do konfliktu osobní svobodu a veřejný zá-

jem, jež mohou být rozhodnuty pouze po posouzení konkrétních okolností případu. Avšak i kdyby bylo shledáno, že okolnosti panující v konkrétní zemi, která dovoluje asistovanou sebevraždu, čl. 2 Úmluvy neporušují, stěžovatelce by to nepomohlo v její věci, v níž nebylo prokázáno, že Spojené království porušuje své povinnosti vyplývající z čl. 2, pokud nepovoluje asistovanou sebevraždu.

Vzhledem k výše uvedeným důvodům ESLP dospěl k závěru, že čl. 2 nebyl porušen.

K čl. 3 Úmluvy

„Nikdo nesmí být mučen nebo podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

Stěžovatelka tvrdila, že utrpení, kterému čelí, je nelidským a ponižujícím zacházením ve smyslu čl. 3 Úmluvy.

ESLP s odkazem na svou judikaturu uvedl, že čl. 3 je nejčastěji aplikován za situace, kdy riziko, že jednotlivec bude podroben některé ze zakázaných forem zacházení, vyplývalo z úmyslně provedených aktů příslušníků ozbrojených sil státu nebo veřejných orgánů. Čl. 3 státům jednak ukládá primárně negativní povinnost, aby se zdržely závadných ublížení osobám podléhajícím jejich jurisdikci a jednak vyžaduje, aby přijaly opatření určená k zajištění toho, že jednotlivci podléhající jejich jurisdikci nebudou vystaveny jednání zakázanému v čl. 3, včetně případů, kdy je takové zacházení aktem fyzických osob. Pokud jde o typy zacházení, které spadají do působnosti čl. 3 Úmluvy, judikatura ESLP mluví o „špatném zacházení“, které dosahuje určitého minima závažnosti a zahrnuje skutečné ublížení na těle nebo intenzivní fyzické či psychické utrpení. Utrpení, jež je způsobeno přirozeně vzniklou nemocí, ať fyzickou či psychickou, může spadat do působnosti čl. 3 jen tam, kde existuje riziko, že bude zvýšeno určitým zacházením, ať vyplývá z podmínek vazby, vyhoštění nebo jiných opatření, za něž mohou být čineny odpovědnými státní orgány.

V projednávaném případě je tedy zřejmé, že stěžovatelka nebyla podrobena jakémukoliv špatnému zacházení. Také nebyla podána stížnost na to, že by se stěžovatelce nedostávalo adekvátní péče od státních lékařských zařízení.

Stěžovatelka tvrdila, že odmítnutí prokuratury dát záruku, že nebude stíhat jejího manžela, pokud jí napomůže se spácháním sebevraždy, jakož i zákaz asistované sebevraždy zakotvený v trestním právu, jsou nelidským a ponižujícím zacházením, za něž je stát odpovědný, jelikož neplní svou povinnost chránit ji proti utrpení, které ji očekává v závěrečných fázích nemoci.

K tomu ESLP uvedl, že čl. 3 musí být interpretován v souladu s čl. 2, který představuje základní hodnotu uznávanou demokratickými společnostmi. Jak

bylo shledáno výše, čl. 3 Úmluvy je především zákazem použití smrtící síly nebo jiného chování, které by mohlo vést ke smrti lidské bytosti, a nedává jednotlivci jakýkoliv nárok na to, aby od státu požadoval povolení nebo usnadnění jeho smrti. ESLP proto dospěl k závěru, že z hlediska čl. 3 nevzniká žádná pozitivní povinnost, jež by od žalovaného státu vyžadovala, aby dal záruku, že nebude stíhat manžela stěžovatelky, pokud jí napomůže se spácháním sebevraždy, nebo aby jí poskytl zákonnou možnost pro jakoukoliv jinou formu asistované sebevraždy.

Ustanovení čl. 3 tedy nebylo porušeno.

K čl. 8 Úmluvy

„Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence.“

Stěžovatelka tvrdila, že součástí práva na sebeurčení je právo přijímat rozhodnutí o vlastním těle a o tom, co se s ním stane. Uvádí, že to zahrnuje právo zvolit si, kdy a jak zemřít, a že nic nemůže být intimněji spojeno se způsobem, jakým člověk vede svůj život, než způsob a načasování vlastní smrti.

ESLP uvedl, že pojem „soukromého života“ je širokým pojmem, který nelze definovat vyčerpávajícím způsobem. V projednávaném případě bylo stěžovatelce zákonem bráněno, aby se na základě své volby vyhnula tomu, o čem se domnívá, že bude nedůstojné a nepříjemné pro její život. ESLP se proto zabýval otázkou, zda se jedná o zasahování do jejího práva na respektování soukromého života ve smyslu čl. 8 odst. 1 Ústavy a zabýval se touto otázkou. Ve smyslu ustálené judikatury je zasahování do výkonu práva chráněného článkem 8 slučitelné s odst. 2 čl. 8 pouze tehdy, pokud je „v souladu se zákonem“, sleduje jeden nebo několik cílů, které jsou podle tohoto odstavce legitimní, a je „nezbytné v demokratické společnosti“ pro jejich dosažení.

ESLP neměl pochybnosti o splnění prvních dvou podmínek a za jedinou otázku, kterou je potřeba se zabývat, považoval „nezbytnost zasahování“. Podle ustálené judikatury ESLP se tento pojem vykládá tak, že zasahování musí odpovídat na naléhavou společenskou potřebu a být přiměřené sledovanému legitimnímu cíli. Při rozhodování, zda je zasahování „nezbytné v demokratické společnosti“, ESLP přihlíží k tomu, že je ponechána určitá míra uvážení vnitrostátním orgánům, neboť státy mají právo regulovat činnosti škodlivé pro život a bezpečnost osob prostřednictvím trestní legislativy.

Ustanovení, jež je předmětem sporu v projednávaném případě, tj. § 2 zákona z roku 1961, je zamýšleno k zachování života prostřednictvím ochrany slabých a bezbranných, a obzvlášť těch, kteří nejsou schopni informovaně rozhodovat o aktech, jejichž záměrem je ukončení života nebo pomoc při

ukončení života. Bezbrannost této kategorie osob je to, co tvoří *ratio legis* příslušného ustanovení. Je v první řadě na státech, aby posoudily rizika a pravděpodobnost zneužití, kdyby byl všeobecný zákaz asistované sebevraždy zmírněn, nebo kdyby byly stanoveny výjimky.

ESLP dospěl k závěru, že všeobecný charakter asistované sebevraždy není nepřiměřený a že za daných okolností také není nepřiměřené odmítnutí prokuratury dát předem záruku, že by proti manželovi stěžovatelky nebylo zahájeno trestní stíhání. Zasahování, k němuž došlo v projednávaném případě, může být ospravedlněno jakožto „nezbytné v demokratické společnosti“ k ochraně práv jiných, a tudíž čl. 8 nebyl porušen.

K čl. 9 Úmluvy

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.“

Stěžovatelka tvrdila, že bylo porušeno její právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

ESLP nepochyboval o pevnosti přesvědčení stěžovatelky, týkajícím se asistované sebevraždy, ale poznamenal, že ne všechny názory nebo přesvědčení (*convictions*) jsou přesvědčeními (*beliefs*) ve smyslu chráněném čl. 9 odst. 1 Úmluvy. Stížnosti stěžovatelky se nevztahují k nějaké formě projevo-
vání náboženského vyznání nebo přesvědčeními ve smyslu chráněném čl. 9 odst. 1 Úmluvy. ESLP dospěl k závěru, že čl. 9 Úmluvy nebyl porušen.

K čl. 14 Úmluvy

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmlouvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoliv důvodu jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

Stěžovatelka tvrdila, že byla diskriminována v užívání práv tím, že vnitrostátní právo dovoluje tělesně nepostiženým osobám, aby spáchaly sebevraždu, avšak tělesně neschopné osobě brání, aby při spáchání sebevraždy přijala pomoc.

ESLP uvedl, že hranice mezi oběma kategoriemi je často velmi jemná. Zakotvení zákonné výjimky pro ty, kteří nejsou způsobilí spáchat sebevraždu, by jednak závažně podkopalo ochranu života, kterou měl zákon z roku 1961 zajistit, a jednak značně zvýšilo riziko zneužití. Čl. 14 Úmluvy tudíž nebyl porušen.

Význam rozhodnutí *Pretty vs Spojené království*

- Zásadní význam rozhodnutí je v tom, že poprvé posuzuje kompletně asistovanou sebevraždu ve

Tabulka: Ustanovení Úmluvy dotčená v rozhodnutí *Pretty vs Spojené království*

Ustanovení Úmluvy	Znění článku	Právní argumentace ESLP
Čl. 2	Právo každého na život je chráněno zákonem.	Právo každého na život nemůže být interpretováno tak, že zahrnuje i negativní aspekt, totiž právo na smrt. Rozhodnutí, zda stav práva v některé zemi porušuje povinnost chránit právo na život, může vyvolat otázky stavící do konfliktu osobní svobodu a veřejný zájem, jež mohou být rozhodnuty pouze po posouzení konkrétních okolností případu.
Čl. 3	Nikdo nesmí být mučen nebo podroben nelidskému zacházení nebo trestu.	Z hlediska čl. 3 nevzniká žádná pozitivní povinnost státu, aby poskytl zákonnou možnost pro jakoukoli formu asistované sebevraždy.
Čl. 8	Právo na respektování rodinného a soukromého života.	ESLP se nedomnívá, že všeobecný zákaz asistované sebevraždy je nepřiměřený.
Čl. 9	Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.	Stížnost stěžovatelky se nevztahuje k nějaké formě projevoování náboženského vyznání nebo přesvědčení ve smyslu chráněném čl. 9.
Čl. 14	Užívání práv a svobod přiznaných Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace.	Nelze považovat za diskriminaci, pokud tělesně neschopná osoba nemůže požadovat pomoc při sebevraždě.

vztahu k nejvýznamnějším ustanovením článkům Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 2, 3, 8, 9, 14), které jsou relevantní ve vztahu k eutanázii. Rozhodnutí dospělo po důkladném zvážení k závěru, že žádný z článků Úmluvy nebyl porušen.

- Význam rozhodnutí je zdůrazněn tím, že všechny evropské státy jsou signatáři Úmluvy, Úmluva je pro ně přímo závazná a rovněž judikáty ESLP jsou závazné.
- Rozhodnutí používá přesvědčivou a logickou argumentaci, takže působí přesvědčivě a srozumitelně.
- Rozhodnutí stanoví minimální standard ochrany ve vztahu k jednotlivým právům chráněným Úmluvou pro právní úpravu v členských státech, od kterého se nelze odchýlit. Dává však i značný prostor pro vnitrostátní právní úpravu (viz druhá část komentáře k čl. 2 Úmluvy).
- Rozhodnutí je jednoznačně hodnotově orientováno, je založeno na etickém základě, vyznívá ve prospěch práva na život a lidské důstojnosti. Zároveň vyjadřuje respekt k prožívanému utrpení a lidské důstojnosti. Je v souladu s požadavky na etické chování lékaře vyjádřenými v Hippokratově přísaze a etických kodexech. Respektuje hodnoty evropské civilizace mající kořeny v křesťanství a judaismu.

Závěr

Eutanázie představuje jeden z nejzávažnějších problémů současnosti, a to i s ohledem na klesající počet obyvatel v Evropě a ekonomickou náročnost léčby v závěrečných stádiích života, což jsou faktory, které mohou vést ke zneužití eutanázie. I když jsem se ve výše uvedeném pojednání zaměřila především na stávající judikaturu ESLP, chtěla jsem

ní normativní systémy. Měla by vycházet z etických a morálních požadavků a prosazovat je. Vzhledem ke komplexnosti otázky eutanázie jsem se v úvodní části pokusila též naznačit širší souvislosti otázky eutanázie a poukázat na komplexnost faktorů, které determinují současnou situaci. Eutanázie však není pouhou abstraktní otázkou. Jedná se o aktuální celospolečenský problém, o němž je třeba diskutovat poučeným způsobem, seznámit se s řešeními ve světě a s možnostmi paliativní péče, hledat optimální řešení pro naše podmínky a realizovat je. Počáteční kroky jsou činěny, ale je nezbytné podnitit zájem širšího okruhu odborné i laické veřejnosti. Jak diskuze, tak realizace možných řešení nesnese odkladu, protože jde o kvalitu života a důstojnost lidské bytosti.

JUDr. Soňa Matochová

Ústavní soud ČR

Joštova 8, 602 00 Brno

e-mail: sona.matochova@concourt.cz

rovněž vysvětlit jaký význam má tato judikatura v rámci vnitrostátní úpravy a do jaké míry je závazná, případně v obecné rovině vysvětlit význam právní regulace a roli práva pro úpravu dané otázky. Právní regulace má úzkou návaznost na ostat-

Poznámky

¹ Podle prof. H. Haškovcové je termín eutanázie rezervován pro dvě situace: Tímto označením se jednak rozumí dobrá, krásná smrt, jednak usmrcení z útrpnosti, soucitu a milosrdenství (Lékařská etika. Galén 2002). Prof. M. Munzarová cituje jako nejčastěji uváděnou tzv. holandskou definici, podle níž je eutanázie úmyslné ukončení života člověka někým jiným než člověkem samotným na jeho vlastní žádost (Eutanázie nebo paliativní péče. Grada 2005).

² Pokud jde o souhrn hlubokých změn, které mám na mysli, jsou spojeny s různými vývojovými obdobími v historii a nelze je zařadit do jediného období. Některé vlivy působí již od dob osvětenství – člověk vše prověřuje svým rozumem, odmítá víru a transcendenci. Ke změně rodinných vztahů dochází v průběhu 20. století, a to i vlivem ekonomických podmínek, které umožňují nezávislost, takže rodinné vazby již nejsou tak pevné. Po 2. světové válce dochází k trendu posilování lidských práv, osobní svobody a lidské důstojnosti, který se promítá v národních právních řádech i dokumentech Rady Evropy. Zvyk izolovat umírající se datuje počátkem 30. let našeho století. Naopak od 70. let ve světě probíhá detabuizace smrti, v ČR je tento proces výrazně opožděn.

³ Peck MS. Odmítnutí duše. Pragma 2001. Frankl VE. Lékařská péče o duši. Cesta 1996.

⁴ Zde mám na mysli vývoj legislativy v rámci Rady Evropy po 2. světové válce.

⁵ Právní úprava podmínek, za kterých je eutanázie připuštěna, byla v Holandsku přijata 10. 4. 2001 a vešla v účinnost od 1. 4. 2002, zákon v Belgii je účinný od 23. 9. 2002, v Oregonu byl zákon (*Death with Dignity Law*) schválen v roce 1994 a nově potvrzen v roce 1997, v Austrálii (Australia Northern Territory) právní úprava platila pouze v letech 1996–1997.

⁶ Podle informace zveřejněné v MF Dnes dne 10. 11. 2004 se pro eutanázii v ČR vyslovilo 69,2 procent lidí.

⁷ Paliativní péče je aktivní a na kvalitu života orientovaná péče poskytovaná nemocným, kteří trpí nevyléčitelnou chorobou v pokročilém nebo terminálním stadiu. Jejím primárním cílem není vyléčení pacienta či prodloužení jeho života, ale prevence zmírňující bolesti a dalších tělesných i duševních strážní, zachování pacientovy důstojnosti a podpora jeho blízkých.

⁸ Přesto je však třeba říct, že alespoň počáteční kroky byly učiněny. Zde mám na mysli materiál Koncepce paliativní péče v ČR, který byl předložen k odborné a pracovní diskuzi v rámci projektu Paliativní péče v České republice. Tento dokument není datován.

⁹ Vláda předložila rozsáhlý návrh trestního zákona, podle kterého by usmrcení nevyléčitelně nemocného na jeho přání bylo upraveno jako nová skutková podstata trestného činu (§ 115 Usmrcení na žádost), za který by byla uložena nižší trestní sazba, a to v maximální výši 6 roků. Návrh zákona byl schválen dne 30. 11. 2005 Poslaneckou sněmovnou ČR, ale zamítnut Senátem ČR dne 8. 2. 2006. Projednávání tisku s pozměňovacími návrhy (sněmovní tisk 744/4) bylo navrženo na pořad jednání 54. schůze Poslanecké sněmovny ČR. O návrhu vráceném Senátem ČR bylo hlasováno 21. 3. 2006, Poslanecká sněmovna ČR však návrh nepřijala.

¹⁰ Terri Schiavo byla po srdečním záchvatu v roce 1990 ve vigilním kómatu (podle některých názorů ve stavu minimálního vědomí). Během téměř 10 let trvajících soudních sporů mezi manželem a rodiči byla několikrát odpojena od přístrojů a několikrát zase napojena podle výsledků rozhodnutí soudu. Kongres USA zvláště kvůli tomuto případu schválil v roce 2005 nový zákon, aby se věci mohl zabývat federální soud. Nejvyšší soud USA však věc odmítl projednat a dal tak za pravdu nižším soudům, které schválily odpojení od přístrojů. Eutanázie totiž není v USA uzákoněna a neexistuje tak jiná možnost než odpojení od přístrojů. V březnu 2005 byla Terri Schiavo po konečném rozhodnutí odvolacího soudu v Atlantě odpojena od přístrojů a 31. 3. 2005 zemřela.

¹¹ Viz např. Encyklika *Evangelium Vitae* Jana Pavla II. z roku 1995 či Křesťanská etika autora Karl-Heinze Peschka, Vyšehrad 2004.

¹² V Belgii bylo v prvním roce platnosti zákona dovolujícího lékaři beztestně v mimořádných případech ukončit bolestnou agónii pacienta nahlášeno 170 případů. Podle expertů se ale eutanázie uplatňuje dvakrát až třikrát častěji.

¹³ Jedná se zejména o Doporučení Parlamentního shromáždění RE 1418/1999 o ochraně práv a důstojnosti nevyléčitelně nemocných a umírajících („Charta umírajících“) a Doporučení Rec (2003) 24 Výboru ministrů RE členským zemím „O organizaci paliativní péče“.

¹⁴ Viz <http://www.echr.coe.int/echr>.